

BOEKEN VAN JAN SIEBELINK

ROMANS EN NOVELLEN

Een lust voor het oog (1977)
Oponthoud (1980)
De herfst zal schitterend zijn
 (1980)
En joeg de vossen door het
staande koren (1982)
De hof van onrust (1984)
Met afgewend hoofd (1986)
Ereprijs (1986)
Schaduw en in de middag (1987)
De overkant van de rivier (1990)
Met een half oog (1992)
Verdwaald gezin (1993)
Vera (1997)
Schuldige hond (met Klaas
 Gubbels, 1998)
Mijn leven met Tikker (1999)
Engelen van het duister (2001)
Margaretha (2002)
Knielen op een bed violen (2005)
Suezkade (2008)
Het lichaam van Clara (2010)

VERHALEN

Nachtschade (1975)
Weerloos (1978)
Koning Cophetua en het
bedelmeisje (1983)
Hartje zomer (1991)
Pijn is genot (1992)

Laatste schooldag (1994)
De bloemen van Oscar Kristelijn
 (1998)
Eerlijke mannen op de fiets
 (2002)
De kwekerij (2007)
Mijn eerste liefde (2009)

PORTRETTE

De reptiële geest (1981)
De prins van nachtelijk Parijs
 (1985)
Sneller dan het hart (1990)
Conversaties (2011)

BRIEFWISSELING

Dorpsstraat Ons Dorp (met
 J. Jansen van Galen, 1995)

VERTALINGEN

J.-K. Huysmans, *Tegen de keer*
 (1977)
 J.-K. Huysmans, *De Bièvre* (1983)

PROZAGEDICHTEN

Daar gaat de zon nooit onder
 (met Rein Bloem en Johanna
 Speltie, 1998)
Het gat in de heg (met litho's van
 Klaas Gubbels, 2008)

Jan Siebelink

Oscar

2012

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2012 Jan Siebelink
Omslagontwerp Brigitte Slangen
Omslagbeeld Vincent van Gogh, *Korenveld onder
onweerslucht* (detail), 1890 / Van Gogh Museum, Amsterdam /
Giraudon / The Bridgeman Art Library
Foto auteur Paul Levitton
Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam
Druk Clausen & Bosse, Leck
ISBN 978 90 234 6734 2
NUR 301

www.debezigebij.nl
www.jansiebelink.nl

voor J.L.W. van der Haas,
als posthuum eerbewijs

Oscar van Kervel vroeg de chauffeur, een korporaal van de Militaire Politie, hier te stoppen, hoek Groot Hertoginnelaan-Laan van Meerdervoort. Oscar was een klein uur geleden uit Londen aangekomen. De korporaal salueerde voor de Nederlandse officier in RAF-uniform. Oscar beantwoordde zijn militaire groet met een kort, onafgebaar naar zijn pet, bedankte hem voor de snelle rit.

Even nog volgde hij de jeep die richting Javastraat al snel uit het zicht verdween. Oscar bleef in de verte staan alsof hij iets verwachtte: een plots inzicht, een verklaring? Hij wendde zijn blik af, liep de Groot Hertoginnelaan in. De begrafenisonderneming bevond zich in een van de kapitale panden. Vanavond was hier tussen zeven en acht uur gelegenheid tot condoleren. De herbegrafenis zou morgen plaatsvinden op Oud Eik en Duinen. Die plechtigheid zou hij niet mee kunnen maken. Morgenvroeg werd hij al terugverwacht op het hoofdkantoor van de Nederlandse troepen in Engeland, aan Park Lane.

Oscar liep langzaam, hield zijn passen steeds meer in, bleef staan en hoorde het formidabele mitrailleurvuur van toen. Dat was in een eerder leven, leek het, in een vorig bestaan, in een onmogelijk verleden.

Hij liep weer door, heel omzichtig, met kleine passen, door een labyrint van beelden. Direct zou hij bij de kist staan. Wat kon die kist aan stoffelijke resten bevatten? Ids hoofd was na de schietpartij nauwelijks als hoofd herkenbaar geweest. Nog even en hij zou Esmée begroeten. Hoe zou ze hem tegemoet treden?

De deur stond open. In de gelambriseerde hal tekende hij het condoleanceregister, opengeslagen op een lessenaar. Een portretfoto van Id Bodien stond op het roodmarmeren blad van een rond tafeltje met een gekartelde vergulde rand. Die fijnzinnige details vielen op in de hal die zo grauw was als de dag buiten.

Oscar keek het hoge, schemerige vertrek in waar hij zijn vriend wist. Aan het voeteneind van de gesloten kist lag een uitbundige grafkrans met witte anjers. Oscar had hem vanuit Londen bij een bloemenzaak op het Noordeinde besteld. Het mocht opvallend, exuberant zijn. De bloemist had hem niet teleurgesteld.

Hij zag Esmée bij het hoofdeinde in gesprek met een familielid. Wat een mooi gezicht, ondanks het verdriet, de vermoeidheid.

Oscar overzag het vertrek met de rode vloerbedekking, de fluwelen gordijnen die van de zoldering tot op de grond hingen, de kist met zijn bloemstuk en daar-

achter een kleiner, van witte rozen, ongetwijfeld van haar. Hij beschouwde het tafereel zonder bedroefd te zijn, zonder zich schuldig te voelen.

Meer dan vijf jaar had zij niets van zich laten horen.

Esmée had het verlies van haar man moeten verwerken, en er was de bezetting.

De brieven die hij uit Engeland had geschreven, ook direct na de bevrijding, waren niet beantwoord. Totdat zij hem in juni '45 een kort bericht stuurde. Zijn vriend zou worden herbegraven. De stoffelijke resten waren overgebracht van een Noord-Franse begraafplaats.

Hij ging haar richting uit. Zij kreeg hem in het oog, kwam op hem toe, greep zijn hand. Oscar kustte haar. Ze liepen samen naar de kist, bleven bij het hoofdeinde staan, staarden naar het deksel van blank hout, de koperen handgrepen. Oscar stond dicht bij haar. Zij legde een moment haar hoofd tegen zijn schouder, fluisterde:

‘Het is zo verschrikkelijk.’

Esmée hernam zich. De familie die al aanwezig was, had zich in een verre kring, in de duisternis teruggetrokken.

Oscar haalde uit de binnenzak van zijn uniformjas twee kleine foto's. Eén liet beide vrienden zien in het uitgaanstenuue van vaandrig, voor de ingang van het imposante Grand Hôtel du Commerce in Middelburg. Op de andere stonden ze uitdagend, sigaret wat achte-loos tussen de lippen, aan weerszijden van een leger-

voertuig, één voet op de geribbelde treeplank.

Hij legde ze naast elkaar op de kist. Hij had ze willen sturen, maar het was gepaster ze persoonlijk te overhandigen.

Esmée nam ze in de hand, staarde er langdurig naar, legde ze zonder iets te zeggen terug op de kist.

Hij hield haar beide handen vast, zij snikte zacht, gaf zich over aan haar verdriet. Hij zag haar ontredde- ring en zei zacht, zijn hoofd naar haar toe buigend:

‘Het is verschrikkelijk. Er zijn geen woorden voor. Wie had dat kunnen bedenken?’

Hij legde een arm over haar schouder, kwam met zijn gezicht heel dicht bij het hare, keek naar haar mond, sprak tegen haar mond: ‘Ja, het is zo vreselijk. Je kunt het niet bedenken. Dát niet.’

Hij kuste haar mond. Ze deed geen poging hem af te weren. Oscar boog zich naar haar handen, kuste de kleine, slanke vingers, bracht ze naar zijn mond, wilde ze nooit meer loslaten.

In haar ogen lag grote vaagheid. Hij zei:

‘Ik zal er altijd voor je zijn, Esmée. Dat weet je toch?’

Hij trok zacht maar dwingend aan haar schouder. In zijn herinnering zag hij de boom en daaronder de gecamoufleerde auto, die in beweging kwam. De dingen bewogen in zijn herinnering. Hij snoof, alsof het nu plaatsvond, de bijtende geur die van de rokende, gloei- end hete loop af kwam.

‘Dat weet je toch?’

Hij wilde opnieuw haar mond kussen. Zij weerde hem af.

‘Esmée, vijf jaren zijn eroverheen gegaan!’ Hij had haar handen weer gepakt, voelde de rand van de kist tegen zijn rug. Oscar beseftte dat hij zich ongepast gedroeg, maar hij kon niet anders.

‘Zeg wat!’

Hij hoorde het gekuch, het gefluister vanuit het duister.

Voetstappen kwamen op hem af.

‘Alstublieft, gaat u mee. U verstoort dit saamenzijn.’

Hardhandig werd hij aan zijn schouders weggevoerd. In de hal leek hij tot bezinning te komen.

Voor zijn gênante gedrag tijdens de condoleance had hij zich vanuit Londen via een telegram, vervolgens middels een lange brief, verontschuldigd. Esmée had op die berichten niet gereageerd, maar had hem, na enkele weken, tot zijn verrassing opgebeld.

Ze had hem gevraagd haar te vergezellen naar Noord-Frankrijk, wilde de plaats zien waar haar man was omgekomen, de weg volgen die hij met zijn vriend had afgelegd. Esmée wilde een compleet beeld krijgen. Ze had kort en zakelijk gesproken, geen toespeling gemaakt op het gebeurde in het opbaarvertrek.

Hij had haar op dit nogal ongewone verzoek voor-

zichtig tegengeworpen: 'Waarom dat alles weer oproepen? En wát vind je terug? Een weg, een bos, een afgraving waar ooit krijt uit gewonnen was en waarin water stond. Misschien nog de resten van een oud kippenhok.' En zóu hij de plek nog wel terug kunnen vinden? Ja, de voormalige krijtgroeve zou er nog zijn. Maar het lage dijkje waarachter ze zich verscholen hadden? En wat wist Oscar zich nog te herinneren van de weg die ze vanaf Breskens naar het zuiden hadden afgelegd? Het was een grote chaos geweest van uit elkaar geslagen eenheden, uitgebrande legervoertuigen, weggesmeten wapens. Moest hij dat allemaal gaan vertellen? Hij had haar vijf jaar geleden toch zo goed mogelijk geïnformeerd? Maar zij was vastbesloten geweest, en ze hadden een afspraak gemaakt. Ze zouden de tocht, vanaf de mobilisatie in Den Haag, zo exact mogelijk nadoen.

Dit aanstaande reisje had hem vele slapeloze nachten bezorgd, maar hij moest toegeven dat het hem de mogelijkheid bood haar terug te winnen.

In de tijd van hun verhouding hadden ze elkaar cadeautjes gegeven. Op een dag kondigde zij hem aan dat ze liefdesgevoelens voor zijn vriend koesterde. Het kwam tot een huwelijk. Alle cadeaus die ze van Oscar ontvangen had, gaf ze hem terug. Ze wilde met een

schone lei beginnen. Daar zat een fijn kristallen flacon bij, half opgebruikt, met de geur die zij boven alles prefereerde: verveine. Ze wilde die geur niet meer in huis hebben. Niets mocht herinneren aan hun omgang. De teruggegeven cadeaus had Oscar weggedaan, behalve de flacon. Dat cadeautje had hij nu bij zich. Hij had geen idee hoe zij hem tijdens dit reisje tegemoet zou treden, welke houding ze aan zou nemen. Zou zich voor hem een nieuwe kans voordoen?

Esmées plan had hem in de weken die volgden niet meer losgelaten. Het was ook mogelijk, maar zeer onwaarschijnlijk, dat zij op de een of andere manier aanvullende informatie over Ids dood had gekregen en zich daarom ter plekke meer zekerheid wilde verschaffen. Maar, stelde Oscar zichzelf gerust, het was ondenkbaar dat haar nieuwe feiten ter ore waren gekomen. Niemand, alleen Oscar, had Ids ondergang gezien. Hij kon zich wel voorstellen – ook dit ter eigen geruststelling – dat Esmée zich die verschrikkelijke gebeurtenis al ontelbare malen voor de geest had gehaald en bij gebrek aan precieze details was gaan dromen, zich een beeld van de situatie had gevormd, een toedracht had bedacht waarin ze was gaan geloven. Oscar kon zich voorstellen dat de reis naar Frankrijk haar hiervan zou verlossen. Helemaal gerust was hij er niet op.

Oscar wachtte op Esmée in de eersteklas wachtkamer van het Hollands Spoor. Ze zouden de eerste trein naar Vlissingen nemen. Zijn voorstel haar thuis af te halen om samen naar het station te gaan, had zij afgewezen.

Oscar was te vroeg, keek naar de drukte, die zonnige maandagochtend, naar de treinen die gereedstonden. Een trein verliet de overkapping.

Esmée was er nog niet. Andere wachtenden keken bewonderend naar de Engelse officier. Hij droeg de blauw-witte parawing en daaronder een rij onderscheidingen. Een trein kwam binnen, de deuren gingen open. Er was een omroepbericht. Oscar móest zich wel de ochtend van zes jaar geleden herinneren, toen hij en Id, vergezeld door Esmée, zich de negenen-twintigste augustus 1939 met de enorme massa reservisten (de lichten '24 tot en met '39) naar het station begaven, om af te reizen naar de mobilisatiebestemming. De sfeer op de perrons was nogal vrolijk. Niemand geloofde in een echte oorlog. Het wachten die ochtend duurde lang. Ten slotte werd omgeroepen dat hun lichting aan de beurt was. Je moest het mobilisatietelegram C gereedhouden bij het instappen. Na het instappen had de trein nog lang stilgestaan. Kleine groepen soldaten leken al flink aangeschoten en zongen 'Waar de blanke top der duinen...' Soldaten die naar het front gaan, drinken en zingen. Wat ze zingen, doet er niet toe. Als het maar mooi is. Onder de smeedijzeren overkapping van Hollands Spoor klonk

'Waar de blanke top der duinen schittert in de zongloed'. Id en vooral Oscar waren niet onverschillig gebleven voor het spektakel. Alleen uit Den Haag vertrokken die dag zestienduizend reservisten... Het normale reizigersvervoer was geheel komen te vervallen.

Oscar keek op zijn horloge, fronste zijn wenkbrauwen. Hun trein stond gereed en zou over enkele minuten vertrekken. Hij stond op, verliet de wachtkamer, keek het perron af. Een trein vertrok van een ander perron. Hij maakte zich nauwelijks ongerust. Het was haar plan geweest, ze zou zeker komen. Hij liet zijn herinneringen nog even toe. Er werden paarden in een goederenwagon geladen. Er werd gezongen. Er zou de hele dag gezongen worden. Drukte, rumoer, opwindend, de schelle echo's, het hier en daar uitbrekende gezang, dat abrupt weer ophield.

Gelukkig, daar was ze, het smalle gezicht, de helderblauwe, altijd licht verbaasde ogen, gekleed in een donker mantelpakje, met een fijn handtasje van rood leer en een grotere schoudertas. Ze liep vlug, keek rond, nerveus, gespannen. Een opvallende vrouw die alle blikken trok. Hij sloeg haar gade van achter een kiosk, voelde zich dankbaar, liep op haar toe.

Oscar en Esmée vertrokken met z'n tweeën, die och-

tend van de drieëntwintigste augustus, uit Den Haag, richting Middelburg, dat wil zeggen met z'n drieën, twee levenden en een dode. Via die dode vriend, via die nevelige realiteit, wilde hij zijn voormalige geliefde weer bereiken.

Oscar en Id kenden elkaar van het gymnasium Hagnum aan de Laan van Meerdervoort, waar ze in 1936 gelijktijdig als docent Engels waren benoemd. Oscar was getrouwd met Bettie van Hoogstraten, de dochter van een boekhandelaar op het Noordeinde, gespecialiseerd in Engelse literatuur. Id Bodien was vrijgezel, wat verwondering wekte, want hij was innemend, niet onknap en joviaal. De gemakkelijke manier waarop hij met collega's en leerlingen omging, had hem snel populair gemaakt. Zonder noemenswaardige inspanning hield hij orde in de moeilijkste klassen, hij bereidde zijn lessen nauwelijks voor, gaf weinig repetities, maar zijn examenkandidaten behaalden hoge cijfers. Ook was hij regisseur van de leerlingentoneelgroep, die grote klassieken als Racine en Molière speelde.

Oscar van Kervel had moeite met de klassen, moest veel schriftelijk werk geven om ze stil te houden, wat inhield dat hij, ook in het weekend, tot diep in de nacht zat te corrigeren. Elk uur moest de orde opnieuw bevochten worden. Zijn eindexamenleerlingen scoorden

beduidend lager. Hij was, in tegenstelling tot Id, wel sportief en floot wedstrijden tijdens het voetbalpaastoernooi. Dat had hem bij een kleine groep leerlingen wel enig krediet gegeven.

Id had met hetzelfde gemak zijn dissertatie over de tijdgeest in het werk van Oscar Wilde geschreven. Oscar had jaren materiaal verzameld over de invloed van het Franse fin de siècle op de Engelse literatuur van de nineties, maar had niet tot de afronding van zijn proefschrift kunnen komen. De school had hem te veel geabsorbeerd.

Van nature hield Oscar zich ter zijde. Zijn positie was in hoge mate instabiel. Hij maakte geen deel uit van de groep. De docentenkamer meed hij zo veel mogelijk. Op een dag toen hij alleen aan een tafel in de docentenkamer zijn koffie dronk, was Id Bodien bij hem komen zitten. Oscar was hem meer dan erkentelijk geweest voor die aandacht. Ze waren vrienden geworden en kwamen bij elkaar thuis. Door Id voelde hij zich iets minder vervreemd van het schoolleven, minder alleen, had zich meer in tel gevoeld, was iets zelfbewuster geworden. Des te schrijnender waren de momenten dat zijn vriend hem in de centrale hal achteloos voorbij liep, in druk gesprek met een andere collega, zonder Oscar te zien. Of een afspraak met Oscar volledig vergat. Zoals die keer toen ze elkaar rond vijven in Indrapoera op het Buitenhof, naast de Passage, zouden treffen. Id was niet gekomen. Oscar had zich

een houding gegeven door opnieuw de menukaart te bekijken, was ten slotte naar buiten gelopen, had over het plein gekeken, had zich in de steek gelaten gevoeld en zich voorgehouden dat hij uiteindelijk ook voor Id niets betekende. Hoe kon een vriend zo slordig met een afspraak omgaan? Of had hij zich in plaats of datum vergist? Hij overwon zijn schaamte – hem ingegeven door zijn gevoel van minderwaardigheid – en had Id gebeld. Hij bleek de afspraak totaal vergeten. Een kort moment had Oscar toen overwogen om de vriendschap op te zeggen. Het was misschien een groot en pompeus woord, maar hij beschouwde dit gedrag als verraad. Zo teleurgesteld en gekwetst was hij. Maar zou hij Id verliezen, dan zouden zijn vervreemding en eenzaamheid op school tot in het oneindige toenemen en zou hij waarschijnlijk gedwongen worden een ander vak te kiezen. Op dat moment had hij zich ook voorgehouden dat hij zich later van zijn vriend zou kunnen bevrijden. Daarvoor moest hij eerst veel sterker in zijn schoenen staan. Hij was toen midden dertig en geloofde – wilde geloven – dat zich eens dat onvoorstelbare moment zou voordoen. Die gedachte had hem opgelucht en vrolijk gemaakt. Hij had zichzelf een perspectief voorgeschoteld.

Id was die keer na het telefoontje alsnog naar Indra-poera gekomen en had Oscar begroet met de woorden: 'Je zult wel heel boos op me zijn.' Die ontwapenende woorden hadden veel goedgeemaakt. Oscar had gezegd:

'Ik was helemaal niet boos.' Hij had verzwegen dat hij zich extreem verlaten had gevoeld.

Kort na dat incident had Oscar in het docentenboek gelezen dat de staf van de school een nieuwe lerares Engels had benoemd. Ze was net afgestudeerd in Leiden. Id, die sectieleider Engels was, had Oscar gevraagd haar, voor ze daadwerkelijk met lesgeven begon, wat wegwijs op school te maken, met haar de gebruikte methode door te nemen, de regels die hier golden, de lestijden, het strafbeleid ten aanzien van leerlingen, de becijfering van repetities. Het was misschien ook handig haar het gebouw te tonen, zodat zij enig inzicht zou krijgen in de ligging van de lokalen.

Oscar en Esmée stonden voor het Grand Hôtel du Commerce in Middelburg. Het licht viel mooi op de huiverende, oranje zonneschermen. Oscar merkte op dat het hotel door zijn excentrische ligging nauwelijks schade had opgelopen bij het bombardement van '40.

Zij reageerde niet. Hij ging haar voor de ruime hal in. Bij de receptie vroeg hij of het mogelijk was een blik te werpen in kamer 7, op de eerste etage. Ter verklaring wilde hij nog zeggen dat hij met een collega, tijdens de mobilisatie en de daaropvolgende oorlogsdagen, hier was ingekwartierd, maar nadere uitleg was niet nodig. Hij maakte indruk met zijn uniform. Kamer 7 was op

dit moment niet in gebruik. Hij kreeg de sleutel mee.

Op de verdieping opende hij de deur en liet haar als eerste naar binnen gaan. Hij zag direct dat de ruime kamer nagenoeg hetzelfde was als zes jaar geleden. Nu stond er slechts een eenpersoonsbed. Waar Oscars bed had gestaan, waren een extra kast en een tafel geplaatst.

‘Sliep Id hier?’

Hij knikte. Zij gleed met haar hand over de spreij.

‘En aan deze tafel speelden we elke avond schaak. Tenminste, als we geen dienst hadden. Of we luisterden naar de radio.’

‘Waar precies zat Id?’

‘Meestal hier.’

Haar blik was afwezig. Zij raakte per ongeluk het rode gordijn aan, dat licht bewoog. Iets onbenoembaars gleed langs het gordijn. Ze liet weer haar hand over de spreij gaan en keek hem aan. Ja, het was heel goed mogelijk dat deze wat al te vaak gewassen spreij toen op Ids bed lag.

Hij schoof de vitrage opzij en wees op de brede gracht onder hen en het stationsgebouw aan de overzijde, waar ze net waren aangekomen. Zij keek om zich heen, nam zo veel mogelijk details waar, ging met haar blik nog een keer de kamer langs, de kleine tafel, de stoel, het bed.

‘Laten we gaan.’ Ze sprak steeds op dezelfde egale toon. Er lag in die toon niets van hartstocht, vuur, ontsteltenis. En terwijl hij al op de drempel stond, fouil-

leerde ze de hotelkamer opnieuw met haar ogen. Misschien om er een onthullend detail te ontdekken. Zonder twijfel een persoonlijk detail. Maar Esmée wist toch dat hotelkamers anoniem waren, dat zij daaraan hun bestaansrecht ontleenden.

Vervolgens liepen ze het centrum in. Er was geen werkelijk centrum meer. Er was een grote, lege ruimte waar zich hier en daar donkere skeletten van stenen en verwrongen ijzer verhieven, muren met ramen geopend op de leegte, en noodwinkels. Na enig zoeken vond Oscar de oorspronkelijke nauwe Koepoortstraat. De ruïne halverwege was het voorname, voormalige huis van de VOC geweest. Hier bevond zich sinds de Duitse inval in Sudetenland en de daaropvolgende voormobilisatie en definitieve mobilisering van alle strijdkrachten het hoofdkwartier van het Commando Zeeland.

Oscar en Esmée stonden bij een berg stenen. Bouwvakkers waren bezig ze af te bikken. De afgebikte stenen werden gesorteerd en netjes opgestapeld. Oscar en Esmée liepen over de fundamenteën. Een zwartgeblakerde muur stond nog overeind. Hij zocht de plaats waar hij en zijn vriend hun bureau hadden.

‘Het was hier ongeveer. Een vertrek aan de straatzijde. Hier zaten wij. Op een tafel in de hoek stonden telexen. Het was onze taak berichten uit Engeland te decoderen.’

Zij vond in de puinhoop een bureaustoel zonder rugleuning en poten.

‘Was dit Ids stoel?’

‘Dat is heel goed mogelijk.’ Zij ging nadrukkelijk met haar blik rond, trok de bijna rechte streep van haar wenkbrauwen op, perste een moment haar lippen op elkaar, wendde haar blik van hem af, hernam zich:

‘Heb je een sigaret voor me?’

Hij scheurde met zijn nagels een nieuw pakje Lucky Strike open. De sigaretten zaten strak opeengeklemd, hij kreeg er met zijn vingers moeilijk greep op, trok er twee tegelijk uit, stak ze samen in zijn mond, zocht zijn aansteker. De virginiatobak knisterde. Ze snoven de geur op. Hij overhandigde Esmée Sondaard een brandende sigaret. Zij nam direct een lange trek, haalde de rook diep over de longen. Deze kleine ceremonie was haar niet onbekend, herinnerde aan de tijd dat ze een liefdesverhouding hadden. Zij maakte geen toespeling op die tijd. Esmée stelde zich afstandelijk, gereserveerd op. Het was haar manier om de emoties onder controle te houden. Ze was ook doortastend:

‘Kom, we gaan. Het is nog een lange weg.’

Hij bukte zich en vond in de ruïne een gedeeltelijk verbrand codebericht van 10 mei 1940. Hij las: ‘Moerdijk in handen van de Duitsers.’ Daaronder het woord ‘scherpslijper’. Hij legde Esmée uit dat ‘scherpslijper’ het codewoord was waarmee het bericht als echt werd gewaarmerkt.

Ze staken de Westerschelde over, keken naar het grauwe, schuimende water. Zij vroeg abrupt:

‘Hoe zat dat eigenlijk? Nederland had de vijftiende mei gecapituleerd. Waarom werd er in Zeeland doorgevochten en van wie kregen jullie die opdracht? De oorlog was toch voorbij?’

Op het moment van de capitulatie restte Nederland nog één vrij gebied: Zeeuws-Vlaanderen. De staf van het Commando Zeeland was de zeventiende mei naar Breskens overgestoken. Id en Oscar waren daar ook bij, vertelde hij. Het cz was trouwens net op tijd. Die dag werd Middelburg gebombardeerd, maar het cz gaf zich niet over aan de Duitse autoriteiten op Zuid-Beveland en Walcheren. Van de gevluchte Nederlandse regering in Londen was een onduidelijk bericht doorgekomen dat de indruk had gewekt dat in Zeeuws-Vlaanderen de Nederlandse troepen moesten worden gehegroepeerd en de strijd moest worden voortgezet. Een Frans expeditieleger zou te hulp komen. Van daaruit zou Nederland weer snel bevrijd moeten worden.

‘En wij kregen als speciale missie om vijf miljoen Nederlandse guldens uit de kluizen van de Nederlandse Bank in Middelburg via Duinkerken naar Londen te brengen. De koers waartegen ze in Whitehall konden worden ingewisseld tegen Engelse ponden, was vlak voor ons vertrek in overleg met de Engelse autoriteiten vastgelegd. De bevelhebber van het cz, schout-